

نقش بازآفرینی با رویکرد محرک توسعه در محلات سنتی (نمونه موردی: محله حاجی شهر همدان)

حسن سجاذزاده^۱، رضوان دالوند^۲، مریم حمیدی نیا^۳

چکیده

قبل از انقلاب صنعتی و رشد فزاینده شهرها، محلات شهری رشدی بطئی و تدریجی داشتند و ضمن حفظ ارزش‌های طبیعی اجتماعی و کالبدی خود، به نیازهای نسبتاً ثابت ساکنین خود پاسخ می‌دادند. با رشد شتابان در کلان‌شهرهای ایران، بافت‌های تاریخی و سکونت‌گاه‌های کهن و محلات مورد تهدید قرار گرفتند و نیاز به مرمت شهری و بازآفرینی بافت‌های قدیمی بیش از گذشته احساس شد. توسعه شهری با توجه به دو رویکرد توسعه درونی و مرمت شهری بافت‌های فرسوده، سعی در احیا و بازگرداندن حیات شهری به عرصه‌های ناکارآمد داشته است. در جهت تسهیل این روند و توجه به پیوند بافت‌های قدیمی با توسعه شهری، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های محرک توسعه به‌عنوان یکی از راهبردهای بکارگرفته شده جهت فراهم کردن بسترهای لازم برای حضور ساکنان و مالکان مورد توجه قرار گرفت. در این مقاله روش توصیفی - تحلیلی بنا نهاده شده است. منابع تحقیق، منابع کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی و پرسش‌نامه‌های توصیفی است. رویکرد این پروژه محرک توسعه بوده که دارای ابعاد کالبدی-فضایی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی است. این مقاله بر آن است تا به این سؤال پاسخ دهد که با چه رویکردی می‌توان به یک بازآفرینی جامع در جهت توسعه محلات دست یافت؟ نتایج نشان داد که می‌توان با رویکرد محرک توسعه به‌عنوان بینشی جامع و یکپارچه به احیا و بازآفرینی محله و همچنین حفظ ارزش‌های تاریخی و کالبدی آن در جهت تبدیل محله به یک مکان زیستی هماهنگ با زندگی امروزی و متناسب با شخصیت و هویت تاریخی دست یافت.

واژگان کلیدی

بازآفرینی، طراحی شهری، محرک توسعه، محلات سنتی، محله حاجی شهر همدان.

مقدمه

از آنجایی که محلات قدیمی نشانه هویت فرهنگی و تاریخی شهرها محسوب می‌شوند و تخریب و نابودی آن‌ها تیشه‌ای بر ریشه هویت ساکنان است، ضرورت رسیدگی به این بافت‌ها و ساماندهی و احیاء آن‌ها احساس می‌شود. همدان دارای محله‌های تاریخی، فاخر و ارزشمندی است که نیاز به احیاء و باززنده سازی دارد. این محلات به دلیل ویژگی خاص ساختاری و اجتماعی برای اولین بار در ایران به‌عنوان پایلوت برای بازآفرینی و محرک توسعه انتخاب شدند. در این راستا یک تفاهم‌نامه بین شرکت عمران و بهسازی شهری ایران و مجریان از طرف دانشگاه بوعلی سینا همدان تنظیم شد و جلسات متعددی بین این شرکت و مجریان از طرف دانشگاه بوعلی برگزار شد. همچنین قبل از شروع به طراحی جلسات متعددی در مسجد محله با ساکنان برای دریافت مشکلات و مسائل محله و اولویت‌بندی آن‌ها برگزار شد. هدف از این پژوهش شناسایی عواملی است که از طریق آن‌ها و با ایجاد نیرویی محرک در بافت، بتوان به بازآفرینی حیات شهری در آن دست یافت. در واقع در این تحقیق نحوه مداخله و تأثیرگذاری طراحی شهری محرک در بازآفرینی محلات شهری را بررسی می‌کند که از طریق شناسایی مؤلفه‌های هریک و حوزه مداخله آن‌ها می‌توان به آن رسید. امروزه حفاظت و بازآفرینی شهری اصلی‌ترین نیروی محرک شکل‌دهنده به شهرها بوده و کلید موفقیت آن، پرداختن هم‌زمان به توسعه و حفاظت است که این امر شهرهایمان را برای پذیرش کارکردها و یا ارائه خدمات جدید مجهز می‌نماید و کارکردهای باارزش موجود را به اعتلا می‌رساند (لطفی، ۱۳۹۰: ۵۶). محلات در بافت‌های تاریخی _ سنتی دچار نابسامانی‌هایی متأثر از معضلات کالبدی، کاربردی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شده‌اند و از زمینه و سیمای شهری کنار رفته‌اند. حال آنکه ضرورت احیاء و زنده کردن یکی از این دست محلات که دچار نابسامانی‌ها و مشکلات عدیده‌ای شده است، محله حاجی همدان واقع در بافت تاریخی _ سنتی این شهر است. پروژه بازآفرینی محرک توسعه مرکز محله حاجی با توجه به ماهیت مشارکت و مردم‌نهاد بودنش از ابتدا تلاش کرده است شروع کار پروژه واجد خصلت‌هایی همچون درگیر کردن مردم، اطلاع‌رسانی، جلب مشارکت، نیازسنجی از مردم و نیز ملحوظ داشتن اولویت‌های مردمی و محلی بر تشخیص‌های صرف کارشناسی و همراهی نهادها و سازمان‌های دولتی و عمومی مبتنی باشد. این پژوهش به دنبال شناسایی رویکردی کارآمد است تا بتوان به یک بازآفرینی جامع در جهت توسعه محله دست یافت. لذا روند طراحی پروژه نیز به‌گونه‌ای خواهد بود که توجه به پیشینه‌ی محله حاجی و سیر تحولات آن در گذر زمان متناسب با طرح‌های بالادست در نظر گرفته شود که این عامل در رسیدن به ایده‌ی اصلی پروژه بسیار تأثیرگذار است.

۱- روش تحقیق

در این پژوهش یک روش توصیفی-تحلیلی بر دو اساس مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای شکل گرفته است. در بخش کتابخانه‌ای به بررسی مدل مفهومی محرک توسعه پرداخته شده و به ۴ معیار کالبدی-فضایی، اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی تقسیم شده است و در بعد مطالعات میدانی نیز شامل تشکیل سه کارگروه طراحی شهری، مطالعات اجتماعی و معماری بوده است که طی ده‌ها جلسه با متولیان و مدیران مناطق شهری به همراه نمایندگان شرکت عمران و بهسازی شهری ایران به بحث و بررسی در زمینه‌ی قابلیت‌های بازآفرینی محرک توسعه در محله پرداخته شد. همچنین در بخش مطالعات اجتماعی نیز چندین جلسه قبل و بعد از تهیه‌ی طرح در مرکز محله و مسجد محله جهت ارزیابی و سنجش دیدگاه کاربران و اهالی محله تشکیل شد و با ابزارهایی چون مصاحبه، مشاهده و پرسشنامه‌های نیمه ساختاریافته به شناخت و تحلیل مسائل پرداخته شد.

dr.sajadzadeh@yahoo.com

۱- استادیار طراحی شهری، گروه طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا